

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۲۰

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۱۹

صفحات: ۳۵-۵۱

10.52547/mmi.673.14001119

طراحی در بافت روستاهای تاریخی با رویکرد معماری میان‌افزا (نمونه

پژوهشی: طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری سپورغان شهرستان ارومیه)*

مظفر عباس‌زاده** حمید بهجت***

چکیده

معماری میان‌افزا به‌عنوان رویکردی عملی در جهت ایجاد ساختارها و سازمان‌های جدید برای تأمین فضاهای قابل‌استفاده در بافت‌های تاریخی همواره مطرح بوده که برخاسته از گرایش‌های توسعه شهری است و می‌تواند به‌عنوان رویکرد طراحی در بافت‌های تاریخی روستاها نیز مورد استفاده قرار گیرد. این پژوهش برای یافتن پاسخ به این سؤال که "با توجه به رویکرد معماری میان‌افزا چگونه می‌توان در بافت تاریخی و سنتی روستاهای تاریخی مداخله کرد؟" انجام شده؛ با این فرض که به‌کارگیری مدل می‌تواند باعث تأثیر عوامل چندوجهی مؤثر در طراحی در بافت روستایی شود و عدم کاربست آن، غفلت از برخی مؤلفه‌های مؤثر در این طراحی را در بر خواهد داشت. این امر، ضرورت تدوین دستور کار برنامه‌ریزی طراحی در بافت روستاهای تاریخی برای بهره‌گیری از زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های موجود را لازم می‌نماید. بدین ترتیب، هدف پژوهش حاضر، دست‌یابی و تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی و کاربست آن در نمونه پژوهشی است. روش تحقیق این پژوهش، از نوع کیفی - کمی است. در این میان، مؤلفه‌ها و الگوهای زمینه‌گرایی، شاخصه‌های فیزیکی و چندوجهی توسعه میان‌افزا و همچنین رویکردهای طراحی بناهای میان‌افزا در حوزه معماری در جهت نیل به این هدف، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند و مدل مستخرج از مبانی نظری به جهت آزمون برای طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای سپورغان شهرستان ارومیه، به کار گرفته شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که به‌کارگیری این مدل طراحی می‌تواند باعث تأثیر عوامل چندوجهی مؤثر، از جمله الگوهای کالبدی - معماری و الگوهای محیطی - عملکردی در طراحی در بافت روستایی شده که علاوه بر حفظ ارزش‌های میراث معماری زمینه با طبیعت آن نیز هماهنگ شود.

کلیدواژه‌ها: معماری میان‌افزا، بافت تاریخی، اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری، روستای تاریخی سپورغان، شهرستان ارومیه

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد حمید بهجت با عنوان «طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای سپورغان ارومیه با رویکرد معماری میان‌افزا» به راهنمایی دکتر مظفر عباس‌زاده در مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه است.

** استادیار، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه، ایران (نویسنده مسئول).

mo.abbaszadeh@urmia.ac.ir

*** کارشناس ارشد معماری، دانشکده فنی و مهندسی، مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه، ایران.

behjat.hamid@yahoo.com

مقدمه

توسعه میان‌افزا به مفهوم ابتدایی آن یعنی "طراحی مابین" همواره در طول تاریخ مورد توجه بوده و در دهه‌های اخیر نیز رونق یافته که ارکان آن در مقیاس‌های گوناگونی از جمله طراحی الحاقی و میان‌افزا، مورد استفاده طراحان و معماران قرار گرفته است (قادریان، ۱۳۹۶: ۹۷). ساختارهای میان‌افزا، بناهایی جدید در زمینه‌های تاریخی هستند که به جای رقابت با هویت موجود یک منطقه، آن را توانمند می‌سازند. این بناها با ساختمان‌های پیرامون سازگار و هماهنگ شده (قره بگلو و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۸) و موجب انسجام و هم‌پیوندی اجزای جدید و قدیم در جهت ارتقای جذابیت سکونت و حفظ یکپارچگی آنها می‌شوند (مسعود و بیگزاده شهرکی، ۱۳۹۳: ۸۵). هر چند افزودن ساختارهای جدید در بافت تاریخی، مقوله‌ای برخاسته از گرایش شهرسازی است، با این وجود نباید آن را به این حوزه محدود کرد (قره بگلو و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۴). روستاها به‌عنوان پدیده‌ای کهن و باقی‌مانده از عالم سنت، مقیاس ویژه‌ای از سکونتگاه و نمودار هم‌آهنگی انسان و طبیعت در ورای سالیان دراز که دارای وجوه مختلف درهم‌تنیده کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و ... هستند (صادق احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۰). از این‌رو، حفظ شیوه زندگی و سکونت که عموماً راهبردی در جهت تسهیل حفاظت کالبدی بافت‌های تاریخی است، در روستاها ارزش ذاتی داشته و باید به‌عنوان یکی از اهداف حفاظت میراث روستایی مدنظر باشد (همان: ۵۵). بر همین اساس، ایجاد بناهای جدید با رویکرد معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی می‌تواند به‌عنوان یکی از راهبردهای حفاظت و توسعه پایدار روستاها مطرح شود. روستای سپورگان، از معدود روستاهای شهرستان ارومیه با پیشینه تاریخی است که اکثر خانه‌های موجود بر جای مانده از گذشته دارای معماری ویژه‌ای هستند؛ به طوری که عموماً دارای سردرهای رفیع، نماسازی و تزئینات بوده و علی‌رغم تفاوت‌های ظاهری، کلیه خانه‌های تاریخی و سنتی روستا از الگوی خاصی در ساختار کالبدی و معماری پیروی می‌کنند که در حال حاضر، بسیاری از این آثار بر اثر عدم توجه ساکنان محلی و ارگان‌های ذی‌ربط در معرض تخریب و نابودی هستند؛ با این فرض که به کارگیری مدل می‌تواند باعث تأثیر عوامل چندوجهی مؤثر در طراحی، از جمله الگوهای کالبدی - معماری و الگوهای محیطی - عملکردی در بافت روستایی شود و عدم کاربست آن، غفلت از برخی مؤلفه‌ها را در بر خواهد داشت. هدف پژوهش حاضر، تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری

میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی و کاربست آن در ارتباط با طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای تاریخی سپورگان شهرستان ارومیه است. بدین ترتیب، این مقاله به دنبال پاسخ به این سؤالات است که چگونه می‌توان با کاربست رویکرد معماری میان‌افزا در بافت تاریخی و سنتی روستاهای تاریخی مداخله کرد؟ و روش‌های بهره‌گیری از ظرفیت‌های معماری سنتی موجود روستا در روند طراحی کدام هستند؟

پیشینه پژوهش

درباره ایجاد ساختاری جدید در بافت‌های تاریخی با رویکرد معماری میان‌افزا، مطالعات مختلفی انجام شده که هر کدام به‌نوعی زمینه‌ساز مطرح شدن هر چه بیشتر این رویکرد در فرآیند توسعه شهری شده‌اند. قره بگلو و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله "واکوی مؤلفه‌های کیفی میان‌افزایی در بافت تاریخی تبریز (نمونه‌های موردی: مجموعه تجاری مشروطه و صاحب‌الامر در بازار تاریخی" بیان می‌کنند بنای میان‌افزا باید رابطه مستقیم و معناداری به ترتیب میزان اثرگذاری، میان انسجام و تداوم با تغییرات در ابعاد عملکردی، کاربردی - محیطی و تاریخی، فرهنگی - اجتماعی برقرار سازد و همچنین قره بگلو و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله "معماری میان‌افزا؛ رویکردی میان‌رشته‌ای برای طراحی در بافت تاریخی نمونه موردی: مجموعه تجاری مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز" نتیجه‌گیری می‌کنند که معماری میان‌افزا در طراحی ساختار جدید، مسئولیت افزودن ساختار معاصر و لایه مرتبط با آن را بر عهده دارد و مبتنی بر اولویت‌ها و سیاست‌گذاری‌ها، رویکرد طراحی محافظه‌کارانه معاصر سازی و اعتدال‌گرایی را مدنظر قرار می‌دهد. قادریان (۱۳۹۶) نیز در مقاله "چارچوب توسعه میان‌افزا در بافت‌های تاریخی (بررسی موردی: دستور کار طراحی سایت ایلیچی خان در بافت تاریخی یزد)" بیان می‌کند که با این رویکرد می‌توان به سوی هم‌پیوندی در اقتضای بافت‌های تاریخی قدم گذاشت تا هر معمار با هر گرایشی بتواند ضمن خلاقیت و پیروی از فضای ذهنی خود، آفریننده طرحی مبتنی بر احترام به بافت تاریخی و رعایت آداب طراحی در این بافت‌های ارزشمند باشد. علوی‌زاده و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی تأثیر میزان زمینه‌گرایی بناهای میان‌افزا بر تداوم حیات بافت تاریخی بازار سنتی ایران (نمونه موردی: حریم درجه دو بافت تاریخی بازار سنتی اردبیل)" اشاره می‌کنند که رابطه مستقیم و معناداری بین میزان زمینه‌گرایی و بناهای میان‌افزا و تداوم حیات بازار سنتی وجود دارد و در نتیجه آن تأکید بر "الگو" گرایی به جای "فرم‌گرایی" و تداوم زبان الگو به‌عنوان مولد طراحی معاصر در بافت‌های تاریخی می‌داند. شاه تیموری و همکاران

ارزشمند میراث معماری زمینه و هماهنگ با طبیعت آن، پاسخ‌گوی نیاز جامعه و مرتبط به زمان معاصر باشد و همچنین گامی مؤثر برای پژوهش‌های آینده در رابطه با تدوین ضوابط و آیین‌نامه‌های طراحی بناهای روستایی شود.

روش پژوهش

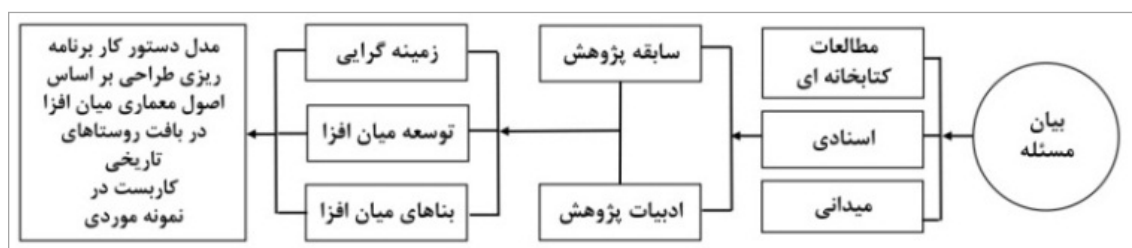
تبیین روش پژوهش را می‌توان مهم‌ترین گام در راستای پیشبرد صحیح اهداف تحقیق عنوان نمود. بر همین اساس، این مقاله به لحاظ هدف، از نوع کاربردی- توسعه‌ای و به لحاظ ماهیت، توصیفی- تحلیلی بوده و در گروه پژوهش‌های کیفی- کمی قرار دارد. روش گردآوری اطلاعات نیز کتابخانه‌ای و اسنادی شامل؛ مطالعه کتب، پایان‌نامه‌ها، مقالات و طرح‌های پژوهشی مرتبط با موضوع تحقیق حاضر بوده و همچنین مطالعه و به‌روزرسانی طرح هادی روستا، مصاحبه با ساکنین محلی، برداشت‌ها و مشاهدات میدانی جهت جمع‌آوری اطلاعات محدود مورد مطالعه، بهره گرفته شده است. بر همین اساس، ابتدا در قالب مبانی نظری و با هدف دست‌یابی و تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی به مدل پرداخته شده که علاوه بر داشتن نقش زمینه‌گرایی، مبنایی برای تدوین استراتژی‌هایی در راستای ارتقای کیفیت، احیای بافت و بناهای تاریخی بستر طراحی شود. سپس با استخراج داده‌ها برای حصول نتایج عملی مدل به‌دست‌آمده، به جهت کاربردی آن در روستای تاریخی سپورگان شهرستان ارومیه پرداخته می‌شود. در تصویر ۱، نمودار پژوهش آورده شده است. در این ارتباط، روستای سپورگان به واسطه وجود بقایای بافت سنتی و معماری خانه‌های تاریخی و سنتی، نمونه بارزی است که در این پژوهش مورد مذاکره قرار گرفت. این روستا در گذشته یکی از بزرگ‌ترین و آبادترین روستاهای آشوری‌نشین شهرستان ارومیه بوده که در حال حاضر نیز سه نمونه از کلیساهای تاریخی در این روستا موجود هستند.

مبانی نظری

بافت‌های قدیمی و تاریخی علاوه بر اینکه تجلی زندگی نسل‌های گذشته هستند، واجد ارزش‌های نادر زیبایی‌شناختی،

(۱۳۹۰) در مقاله‌ای با نام "ساختارهای جدید، واسطه پیوند میان گذشته و آینده (طراحی در مجاورت آب‌انبار سردار و حمام راه‌ری در شهر قزوین)" تعریف می‌کنند که لازمه یک طراحی زمینه‌گرایی موفق، در درجه اول شناخت جامع و کاملی از بستر طراحی است تا از طریق پی بردن به عوامل تأثیرگذار بر طراحی و شناخت نقاط ضعف و قوت بتوان به طراحی جامع دست یافت. وورتینگتون (۱۹۹۸) در مقاله "ساختمان‌های جدید در مکان‌های تاریخی" آورده در هنگام کار با محیط تاریخی، نیازمند حساسیت به ریشه‌ها هستیم و هدف، حفظ ارزش‌های گذشته است؛ در حالی که آمادگی تغییر بعضی اجزا به منظور درج اجزای جدید برای انطباق یافتن با الگوهای نوین فعالیت، تکنولوژی‌های در حال توسعه و امکان ادامه زندگی بنا و بافت فراهم می‌شود. در پژوهش‌های انجام‌شده، به طراحی بناهای جدید در بافت‌های تاریخی با استفاده از مبانی نظری و شالوده‌رویکرد معماری میان‌افزا پرداخته شده و از روش‌هایی مانند اعتدال‌گرایی و محافظه‌کارانه با در نظر گرفتن احترام به بافت و با تأکید بر زبان الگوگرایی به‌عنوان معماری منفصل در طراحی شهری در جهت کنترل و ارتقای کیفیت محیط استفاده شده است. همچنین استاوروا (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان "معماری نوین با رویکرد چیدمان قدیمی"، به بررسی زبان مشترک معماری جدید با معماری قدیمی پرداخته و از آن به‌عنوان معماری انفصال یاد می‌کند که با استفاده از آمار و نمونه‌های واقعی زندگی، به دنبال ایجاد معنا و هدف جهت یکپارچگی معماری جدید با معماری قدیمی است.

آنچه مشخص است، اکثر مطالعات بر مبنای میراث شهری بوده‌اند. لذا پژوهش حاضر با محوریت میراث روستایی انجام شده که با در نظر گرفتن اهداف و اصول عملکردی تعریف‌شده برای این رویکرد، یک نوع مدل پیشنهادی برای طراحی در بافت‌های تاریخی روستایی با بررسی نمونه پژوهشی روستای سپورگان شهرستان ارومیه ارائه می‌دهد. در این مدل پیشنهادی برای رسیدن به طراحی بنای جدید با رویکرد میان‌افزا در حوزه معماری بافت‌های تاریخی، مطالعه و شناخت جامع نیازها، امکانات و نیز هم‌افزایی، اصل زمینه‌گرایی صورت گرفته تا منجر به پیدایش ساختاری شود که ضمن حفظ ارزش‌های

تصویر ۱. نمودار فرآیند انجام پژوهش (نگارندگان)

تداوم خاطرات جمعی، هویت و سرمایه کشورها هستند. از این‌رو، توسعه و احداث ساختارهای جدید در این‌گونه بافت‌ها باید با ریشه‌یابی دقیق نیازها، امکانات و درک تمامی ارزش‌های موجود در آن مکان و پاسخی مناسب و مرتبط با زمان معاصر صورت گیرد. لزوم این امر به لحاظ حفاظت از میراث معماری بافت روستاهای تاریخی، توجه و اهمیت مضاعف طلب می‌نماید؛ به طوری که کاربست توسعه میان‌افزا در این رابطه اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. لذا در این بخش به جهت دست‌یابی به مدل مناسب، شناخت دقیق از مؤلفه‌ها، ابعاد و عناصر زمینه‌گرایی و بررسی رویکردهای مختلف در طراحی بناهای میان‌افزا و همچنین بررسی نقش کلیدی آنها در توسعه بافت‌های تاریخی و سنتی روستایی مورد نظر است.

زمینه‌گرایی

اصل زمینه‌گرایی به خاطر ماهیت و ذات توسعه درون‌زا (که مغز و عصاره توسعه میان‌افزا است) می‌تواند به‌عنوان ویژگی فرآیند توسعه میان‌افزا مطرح شود (فرشچین و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۹). زمینه‌گرایی مبتنی بر این اصل است که یک پدیده به صورت مجزا و مجرد از پیرامون خود قابل تصور نیست و پدیده‌ها تنها در انحصار نیروها، جوهره و ویژگی‌های درونی خود نیستند، بلکه به محیط و مجموعه پیرامون خود وابسته هستند. هر پدیده در محیط پیرامون خود تأثیر می‌گذارد و از آن نیز تأثیر می‌گیرد و در تعامل با یکدیگر هستند (بهمنی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۷). رویکرد اصلی زمینه‌گرایی، درک ارزش‌های زمینه و تداوم در آینده است (همان). معماری در زمینه نه یک کم‌توجهی و نه یک نوآوری افراطی است، بلکه یک ارتباط بصری شیوا و قوی با محیط است که باعث خلق فضاها و مکان‌هایی شده که زندگی مردم را با کیفیت می‌نمایند (فیضی و اسماعیل‌دخت، ۱۳۹۴: ۱۸۵). در واقع موضوع اصلی در این نظریه، روابط فضایی موجود بین بنا و محیط اطراف است، نه روابط کاربری بناها و فضاهای تهی

مجاور آنها (قدیری، ۱۳۸۵) که بر همین اساس، سازگاری ابعاد مختلف مؤلفه‌های زمینه در تلفیق با معماری در عصر حاضر، مورد توجه طراح معماری زمینه‌گرا بوده تا قادر باشد با توجه به ویژگی‌های مکان، آن را بخشی از فرآیند طراحی خود قرار دهد (جدول ۱).

الگوهای زمینه‌گرایی

الگوها، نیازهای مبتنی بر نگرش‌ها و رفتارهای انسان را در فضای معماری پاسخ می‌دهند. این نیازها در قالب مفاهیمی مطرح می‌شوند که برخی از آنها، همچون مفاهیم مبتنی بر فطرت، ریشه‌های عمیق و ثابت در درون انسان‌ها دارند و برخی دیگر با تغییر نگرش‌های انسان به جهان در طول زمان تغییر پیدا می‌کنند؛ اما آنچه مهم است توجه به این نکته است که الگوها برآیند و حاصل تجربیات و خرد جمعی جامعه هستند، چرا که تنها زمانی یک الگو نمایان می‌شود که نظم ایجادشده میان عناصر فضا از طریق آزمون و خطا، در یک فرآیند تکرارپذیر در فضاها و فرم‌های متعدد، بتواند پاسخی مناسب به خواسته‌های جامعه استفاده‌کننده از فضا بدهد. به‌واقع تکرار یک الگو (و نه تکرار فضای حاصل از الگو) در فضاها، مختلف، هم باعث چکش‌خواری و تکامل آن در بستر زمان شده (خرد جمعی) و هم باعث شناسایی و ادراک الگو می‌شود (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰). یک ساختمان برای تناسب با زمینه و تقویت وحدت بصری منطقه، نیازی به تقلید دقیق شکل و فرم ساختمان‌های مجاور ندارد، بلکه باید ویژگی‌های مشترک و اساسی معینی را داشته باشد که لازم است به آنها پرداخته شود (فیضی و اسماعیل‌دخت، ۱۳۹۴: ۱۸۷). زمینه در معماری تحت سه موضوع کلی و بر پایه ابعاد زمینه‌گرایی؛ "الگوهای فرمی، فعالیت‌ی و اقلیمی" دسته‌بندی و بررسی می‌شود تا به نحوه سازگاری و پیوستگی میان بناهای جدید با وضعیت ساختاری موجود رسید (جدول ۲).

جدول ۱. ابعاد و عناصر زمینه‌گرایی بر اساس مؤلفه‌های زمینه در تلفیق با معماری در عصر حاضر

ابعاد زمینه‌گرا	مؤلفه‌های بافت زمینه
کالبدی	شناخت عناصر معماری گذشته، توجه به پیوستگی‌های کالبدی و نفوذپذیری و انسجام فضایی
تاریخی	تاریخ هویت انسان است، طراحی در بُعد زمان و توجه به تقویت و بسط پیوند‌های تاریخی و انسجام تاریخی
فرهنگی-اجتماعی	فرهنگ و حریم مردم مورد نظر در بافت و توجه به مشارکت‌های فعالیت‌ی و اختلاط کاربری‌ها بین ساکنین و انسجام اجتماعی
معنایی	توجه به بسط ابعاد معنایی بین ساکنین نظیر دل‌بستگی، تعلق، حریم و قلمرو، عدالت و انسجام معنایی
اقلیمی	توجه به تمهیدات اقلیمی گذشته
اکولوژیکی	احترام به ظرفیت محیطی مورد مداخله و چرخه کامل حیات زیست بوم

(نگارندگان)

توسعه میان‌افزا

رویکرد توسعه پایدار، از بحث‌های مهم پیرامون بافت‌های فرسوده و تاریخی است که هدف نهایی آن، مداخله و توسعه مجدد آنها جهت دستیابی به کیفیت بالاتر زندگی در این نواحی است که در بطن آن، توسعه میان‌افزا و به پیروی از آن، طراحی بنای میان‌افزا نیز مطرح شده است (سهیلی، ۱۳۹۷: ۱). توسعه میان‌افزا، شکاف موجود در مجموعه‌های زیستی را پر می‌کند و یک نقش بحرانی در تجدید حیات سکونتگاه‌های انسانی و حفظ و نگهداری منابع و اراضی طبیعی دارد (همان: ۶). انگیزه‌های اصلی به‌کارگیری توسعه‌های میان‌افزا عبارت هستند از؛ تشویق فرم فشرده حاصل از توسعه زمین‌های رهاشده، استفاده حداکثری از تسهیلات موجود قبل از توجه به گسترش پرهزینه آنها، ایجاد فرصت‌های جدید برای ارتقای

کیفیت زندگی ساکنان و در نهایت، ذخیره‌سازی محیط و انرژی؛ از مهم‌ترین محصولات آن به‌شمار می‌رود (قادریان، ۱۳۹۶: ۹۵). این نوع از توسعه صرفاً به مسائل کالبدی توجه نکرده و سعی دارد تمامی مسائل اجتماعی، اقتصادی، مسکن، مؤلفه‌های بصری و زیباشناختی و ... را با هم مورد تحلیل قرار داده و موجب رونق و پیشرفت کل بافت شود (شریفیان، ۱۳۸۹: ۵۰) که شاخصه‌های فیزیکی در **جدول ۳** و شاخصه‌های چندوجهی آن نیز در **جدول ۴** که منتج از مبانی نظری توسعه میان‌افزا بوده، بیان شده‌اند.

بناهای میان‌افزا

احداث ساختارهای جدید در زمینه‌های تاریخی، یکی از نیازهای اصلی در حوزه‌های مرتبط با حفاظت از میراث فرهنگی

جدول ۲. مؤلفه الگوهای زمینه‌گرایی

الگو	مؤلفه‌های الگو
الگوهای فرمی	عناصری چون فضا، شکل، مقیاس و تناسب جزئیات مصالح بافت و رنگها
الگوهای فعالیتی	زمینه فعالیت‌ها، گردش در فضای سایت بنا رفتار افراد و گروه‌ها
الگوهای اقلیمی	تمهیدات شرایط اقلیمی منطقه و تاثیرگذار در طراحی و جانمایی عناصر سایت

(نگارندگان)

جدول ۳. شاخصه‌های فیزیکی توسعه میان‌افزا

شاخصه	مؤلفه
ویژگی‌های مکانی	فرسودگی بافت، قدمت تاریخی بافت، شرایط خاص اقلیمی، ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی سکنه و محل، ...
کاربری قدیم	کاربری قدیم بنا، استحکام و مقاومت بنا، روح مکان، ارتباط مردم با بنا و ...
کاربری جدید	رفع نیازهای سکنه، هماهنگی کالبدی و کاربری با بافت پیرامون، خلق فضاهای جدید و ...
رویکرد طراحی	افزایش تعاملات اجتماعی، افزایش امنیت محل، کسب درآمد، توجه به بافت فرسوده شهرها، جلوگیری از بی‌توجهی و تخریب بناها و آثار باستانی، ترویج فرهنگ‌های مناسب، جذب توریست و گردشگر، رونق دادن به بافت‌های متروک شهری، رشد درون‌شهری و ...

(نگارندگان بر اساس سهیلی، ۱۳۹۷)

جدول ۴. شاخصه‌های چندوجهی توسعه میان‌افزا (نگارندگان بر اساس سهیلی، ۱۳۹۷)

شاخصه	مؤلفه
اجتماعی-اقتصادی	مشارکت عمومی جهت افزایش احساس تعلیق، بهره‌گیری از تجارب جهانی، استمداد از سرمایه‌گذاری محلی، توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی، رونق مجدد جوامع و محلات در حال انحطاط، استفاده از ایده‌ها و نظرات ساکنین محلات و ...
کارکردی-عملکردی	تعیین نواحی دارای پتانسیل‌های ذاتی توسعه میان‌افزا در نظر گرفتن معیارهای بافت فرسوده، تراکم جمعیت، اندازه قطعات و دانه‌بندی، توجه به طرح جامع، توجه به زیرساخت‌ها، توجه به نفوذپذیری، میزان اراضی قهوه‌ای، ایجاد احساس امنیت و ایمنی با عناصر طراحی و ...
کالبدی-محیطی	توجه به محیط و بافت پیرامون، توجه به محیط‌زیست، نحوه‌ی ارتباط با هم‌جواری‌ها، سهولت حمل‌ونقل و تردد در محدوده، انجام اقداماتی نظیر بازسازی، افزایش زیبایی‌های بصری و ...

(نگارندگان بر اساس سهیلی، ۱۳۹۷)

است. احیای بسیاری از بناها و مناطق تاریخی هم نیازمند حفاظت است و هم نیازمند توسعه؛ حفاظت و سازگاری بناهای قدیمی به سبب ارزش‌های تاریخی و فرهنگی آنها، مقارن با آن تخریب بخش‌هایی که از کارآیی و انعطاف‌پذیری کاربری بنا می‌کاهند و در عین حال، ساختن بخش‌های جدیدی برای تأمین فضاهای قابل‌استفاده و انطباق‌پذیر برای مصارف بیشتر (شاه تیموری و مظاهریان، ۱۳۹۱: ۳۱). مداخلات معمارانه در بافت‌های تاریخی و فرسوده با رویکرد بناهای میان‌افزا، می‌توانند با ایجاد بنایی مدرن و یا بنایی با اقتباس از بناهای اطراف ایجاد شوند (همان). بناهای میان‌افزا، بناهای جدیدی هستند که در درون بافت و در میان سایر بناهای موجود ساخته می‌شوند. از آنجا که بناهای میان‌افزا به لحاظ دوره زمانی، هم‌دوره سایر بناهای پیرامون نیستند، لذا در بیشتر موارد ممکن است ویژگی‌های کالبدی، فضایی و معماری متفاوتی را نسبت به دانه‌های پیرامون بیابند. وقتی فضاهای خالی توسط دانه‌ها و اجزای میان‌افزا پر می‌شوند، هم‌نشینی تازه‌ای میان عناصر موجود و بناهای میان‌افزا شکل می‌گیرد که می‌تواند رویکردها و کیفیات بسیار متنوعی را در بر داشته باشد؛ هماهنگی، تضاد، هم‌جواری خنثی، احساس موقتی و گذرا بودن و رویکردهایی از این قبیل، نمونه‌هایی از چگونگی هم‌نشینی و تعامل بخش‌های موجود با دانه‌های میان‌افزوده در بخش‌های خالی هستند (قدیری، ۱۳۸۵). بنابراین بناهای میان‌افزا باید روح زمان حاضر را القا و بیان کنند ولی در عین حال، طرح آنها باید زمینه تاریخی را که در متن قرار گرفته است، مورد توجه قرار دهد (سادات نائینی و سهیلی، ۱۳۹۸: ۱۱۲) تا زندگی جدیدی را در واحدهای همسایگی از طریق ایجاد فضاهای اجتماعی و ارتباطی به‌وجود آورده و بدین ترتیب، ارزش‌های ذاتی یک مکان را تقویت کند که می‌تواند در مقیاس و سطوح مختلفی صورت پذیرد. بر همین اساس، با بررسی روند تغییرات در دیدگاه‌های اسناد جهانی از کنگره آتن (۱۹۳۱ م.) تاکنون مهم‌ترین فاکتورهای طراحی و معیارهای شکل‌گیری بناهای میان‌افزا را در جهت ارتقای

جذابیت سکونت، می‌توان در **جدول ۵** مشاهده نمود.

رویکردهای مختلف در طراحی بناهای میان‌افزا

دغدغه ایجاد کیفیتی مطلوب در فضای معماری به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین اهداف معماران، توجه آنان را به شیوه‌هایی جلب کرده که متکی بر تجربیات بشری و تسلسل هویتی دستاوردهای انسان با نسل‌های پیشین و پیش‌دانسته‌های او هستند. در همین راستا و بر اساس فاکتورها و معیارهای بیان‌شده در **جدول ۵**، برای طراحی بناهای میان‌افزا و همچنین با مطالعه و بررسی نمونه‌ها و سبک‌های مختلف طراحی، سه رویکرد محافظه‌کارانه، معاصرسازی و اعتدال‌گرایی را می‌توان در حوزه معماری ارائه داد که خصوصیات هر یک از این رویکردهای مذکور در **جدول ۶** آورده شده‌اند. با توجه به اینکه معماری میان‌افزا در بافت‌های تاریخی رویکردی بین‌رشته‌ای بوده و از تعامل سه حوزه معماری، شهرسازی و مرمت حاصل می‌شود که در این مطلب، به حوزه معماری پرداخته شده است.

توسعه میان‌افزا در بافت‌های تاریخی و سنتی روستایی

حفظ شیوه زندگی و سکونت که عموماً راهبردی در جهت تسهیل حفاظت کالبدی بافت‌های تاریخی است، در روستاها ارزش ذاتی داشته و باید به‌عنوان یکی از اهداف حفاظت میراث روستایی مدنظر باشد (صادق احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۵). از این‌رو در حوزه میراث روستایی، طرح مفاهیم جدید می‌تواند ابعاد وسیع‌تر، عمیق‌تر و کامل‌تری از روستا را به‌عنوان میراث نمایان ساخته و ضرورت حفاظت متناسب با این ابعاد را تبیین نماید (همان: ۵۱). توسعه جوامع محلی موجود، یکی از اصول اساسی رشد هوشمند محسوب می‌شود. این اصل استفاده مجدد از زیرساخت‌ها و ساختمان‌های موجود، توسعه میان‌افزا را سبب می‌شود که در راستای پیشبرد اهداف، طرح ساختارهای جدید میان‌افزا در بافت‌های فرسوده و تاریخی که همانا بهسازی و نوسازی بافت از رئوس اصلی آن است، اقدامات انجام‌شده بیشتر تحریک توسعه در بافت را مورد توجه قرار داده و از مداخله در این‌گونه بافت‌ها جلوگیری می‌کند. این امر از طریق برگزیدن

جدول ۵. فاکتورها و معیارهای طراحی بناهای میان‌افزا در بافت‌های تاریخی بر اساس اسناد بین‌المللی

درک و شناخت عمیق و عالمانه از ((زمینه)) و مؤلفه‌های مختلف کالبدی و غیر کالبدی تأثیر گذار آن در طرح بناهای میان‌افزا
اهتمام ویژه نسبت مفهوم ((تداوم)) در وجوه مختلف کالبدی و غیر کالبدی با اعتبار بخشیدن به شیوه‌های بیان تازه و خلاقه
برقراری ((انسجام)) و هماهنگی اجزای جدید و معماری میان‌افزا نسبت به زمینه تاریخی و حفاظت از سیما و منظر شهر تاریخی
الهام‌گیری از الگوهای کهن بومی و به منظور حفاظت از ویژگی‌های فرهنگی و هویت بومی بدون الزام به تقلید از گذشته
ارتقای کیفیت زندگی در بافت، تکمیل و ارتقای معماری و شهر تاریخی از طریق طراحی مطلوب معماری بناهای میان‌افزا

(مسعود و بیگزاده شهرکی، ۱۳۹۳: ۱۰۶)

به آن پاسخ دهند. از این رو، دامنه وسیعی از دستور کار برنامه‌ریزی جهت طراحی ساختارهای جدید پس از تحلیل‌های دقیق و تفسیر عناصر طراحی آنها ممکن است مطرح شود (شاه تیموری و مظاهریان، ۱۳۹۱: ۳۳)؛ دستور کارهایی که فراهم‌کننده رهنمودهای طراحی در پاسخ‌گویی به ویژگی‌های خاص یک سایت و محیط آن هستند (قادریان، ۱۳۹۶: ۱۰۲) که به شاخص‌های اصلی تأثیرگذار در خصوصیت هر زمینه تاریخی و معیارهایی که در هر شاخص باید مورد توجه قرار گیرند می‌پردازند. بر همین اساس، باید در زمان تدوین دستور کار برنامه‌ریزی طراحی، به اصول کلی آن که شامل؛ استواری بر اهداف عملکردی، انعطاف‌پذیری ضوابط و مقررات، درک اهمیت عرصه‌های عمومی و ارتباط آنها با هم، توجه به تراکم و اختلاط کاربری و معماری و اهمیت مطلوب کیفیت و فرم است تأکید شود (رفیعیان و رضوی، ۱۳۸۹: ۲۷۱). در تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی برای طراحی در بافت روستاهای تاریخی، با توجه به **تصویر ۲**، در **جدول ۷** به بررسی ویژگی‌های بافت روستای تاریخی در جهت مکان‌یابی سایت بنای میان‌افزا پرداخته می‌شود تا اطلاعات جامعی از شاخصه‌های کالبدی، کالبدی-معماری و محیطی-عملکردی روستا به دست آیند. از یافته‌های این بخش در **جدول ۸**، شاخصه‌ها و الگوهای فیزیکی شامل الگوهای فرمی، الگوهای محیطی، الگوهای اقلیمی و نیز تفسیر طرح بنای جدید در قبال توسعه پایدار روستا بر اساس چشم‌انداز و بیانیه طرح مورد بررسی قرار می‌گیرند تا در نهایت پس از سنجش وضعیت و تحلیل داده‌ها، دستور کار طراحی حاصل شود (**تصویر ۳**).

شناخت جغرافیایی و منطقه‌ای

استان آذربایجان غربی در شمال غرب ایران قرار دارد و مرکز آن، شهرستان ارومیه است که به فاصله ۱۷ کیلومتر،

درست کانون‌های مداخله صورت می‌گیرد تا این کانون‌ها در پیرامون خود، تحریک توسعه کنند (علی‌پور و خادمی، ۱۳۹۰: ۸۳). با ورود مفهوم پایداری به مقوله حفاظت از میراث روستایی، کشف دوباره فضاهای قدیمی در بافت‌های فرسوده روستاهای تاریخی ضروری است؛ که با توجه به ظرفیت‌های محیط طبیعی و جاذبه‌های متنوع موجود می‌تواند برای ایجاد مقاصد خاص از جمله؛ دهکده سلامت، دهکده بوم‌گردی، گردشگری و نیز اکو موزه‌ها مورد استفاده قرار گیرد. این امر از یک سو باعث حفظ کالبد معماری سنتی روستایی شده و از سوی دیگر، شرایط آسایش مردم محلی و حضور گردشگران و بوم‌گردان را فراهم می‌کند که در طول زمان علاوه بر رونق اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و تأمین منافع جوامع محلی، به روستاهای هم‌جوار نیز تأثیر گذاشته و به آنها حیات دوباره می‌بخشد و در نتیجه، مهاجرت معکوس اتفاق می‌افتد. در انتها لازم می‌داند اشاره شود که در بحث مبانی نظری موارد زمینه‌گرایی شامل بررسی ابعاد و عناصر زمینه‌گرایی بر اساس مؤلفه‌های زمینه در تلفیق با معماری در عصر حاضر و نیز بررسی مؤلفه‌های زمینه‌گرایی شامل الگوهای فرمی، فعالیتی و اقلیمی، مورد دقت قرار گرفت و در ادامه، به شاخصه‌های فیزیکی و چندوجهی توسعه میان‌افزا و همچنین به رویکردها، فاکتورها و معیارهای طراحی بنای میان‌افزا و نحوه مداخله در بافت‌های تاریخی روستاها بر اساس رویکرد پرداخته شد. این مهم با هدف بررسی رابطه مفاهیم مرتبط صورت گرفته است.

بحث اصلی

تدوین دستور کار برنامه‌ریزی و طراحی بنای میان‌افزا در بافت تاریخی روستا

ساختارهای جدید در یک محیط باارزش باید خصوصیات آن مکان را درک کنند و با شیوه‌های مربوط به زمان معاصر

جدول ۶. رویکردهای طراحی بناهای میان‌افزا در حوزه معماری

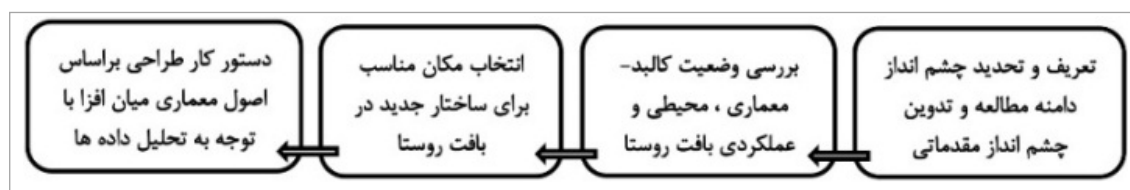
سبک طراحی	ویژگی طراحی	رویکرد معماری
- تشابه سبکی - رویکرد ناماسازس تزئینی - پنهان کردن و حفظ نما	- حفاظت بافت تاریخی و کمک به قوام و پیوستگی آن - تبعیت از زمینه تاریخی در طراحی - عدم تمایل به افزودن لایه‌های معاصر به بافت	محافظه‌کارانه
- تضاد - تباين - معماری پایدار	- توانایی بیانگری ارزش‌های مربوط به انسان معاصر - توانایی تبدیل شدن اثر به جذب گردشگر به علت تنوع بصری - کمک به حیات و پویایی بافت بر اثر افزودن لایه‌های مختص معماری معاصر	معاصر سازی
- درجه صفر و معماری آینده‌ای - استفاده از خطوط وحدت‌بخش	- عدم تضاد با فرم مای آشنا و مأنوس در بافت - توجه یکسان به هر سه گرایش	اعتدال‌گرایی

(نگارندگان بر اساس قره بگلو و همکاران، ۱۳۹۸)

پیشینه تاریخی و بناهای باارزش روستای سپورغان

روستای سپورغان، یکی از بزرگ‌ترین و آبادترین روستاهای آشوری‌نشین شهرستان ارومیه است که با توجه به وسعت زمین‌های کشاورزی و مراتع وسیع، محل مناسبی جهت کشاورزی و دامداری به حساب می‌آید و نسبت به روستاهای اطراف آبادتر و ثروتمندتر بوده است. نام اولیه روستا، روستای مارگورگیس بود. قدیس مارگورگیس در سال ۳۰۳ میلادی در این منطقه شهید شده و کلیسایی به یاد او بنا شده و روستا نیز به نام این قدیس معروف شده است (عیسی‌خانی، ۱۳۸۶: ۱۳). روایتی در بین روستائیان

در سمت غربی دریاچه‌ای به همین نام واقع شده است. این منطقه از سمت جنوب غربی و تا حدودی شمال غرب به کوه‌ها تکیه داده و از دیگر سمت‌ها به جلگه باز می‌شود (عباس‌زاده، ۱۳۸۴: ۲). منطقه شهرستان ارومیه به پنج بخش تقسیم می‌شود که روستای سپورغان در شمال شرقی جلگه از توابع بخش نازلو؛ دهستان طلا تپه و به فاصله ۴ کیلومتری دریاچه ارومیه و نزدیکی کوه زنبیل در میان دشت سرسبز و حاصلخیزی واقع شده است (تصویر ۴). این روستا از سمت شمال غربی با روستای خان‌شان و از سمت جنوب با روستای حصار سپورغان در ارتباط و تعامل است.

تصویر ۲. نمودار تدوین دستور کار برنامه‌ریزی برای طراحی بنای میان‌افزا در بافت روستای تاریخی (نگارندگان)

جدول ۷. بررسی ویژگی‌های بافت روستای تاریخی در جهت مکان‌یابی سایت بنای میان‌افزا

عنوان	شاخص‌ها	معیارهای ساختار		
مرحله اول	بررسی شاخصه‌های کالبدی بافت روستا در جهت مکان‌یابی سایت بنای میان‌افزا	طبقه بندی کیفیت (قدمت) بناها		
		طبقه بندی نوع مصالح بناها		
		طبقه بندی بناهای نیازمند نوسازی، بهسازی، حفاظت و تخریب		
		طبقه بندی عرصه‌های مداخله مناسب (دانه بندی قطعات قابل تخریب و فاقد کیفیت)		
		تحلیل داده‌ها و آنالیز موقعیت قرارگیری سایت		
مرحله دوم	بررسی شاخصه‌های کالبدی-معماری و محیطی - عملکردی بافت روستا نسبت به سایت بنای میان‌افزا	تراکم توده و فضای بناهای موجود		
		وضعیت طبقاتی بناهای موجود		
		الگوهای فضایی بناهای منطقه		
		بافت پیرامون سایت		
		تحلیل خط آسمان افقی بافت روستا و چشم‌اندازها نسبت به سایت		
		دید و منظر بافت روستا		
		معماری	کالبدی	نحوه و نوع استقرار فضایی خانه‌های تاریخی و سنتی روستا
				سازمان فضایی خانه‌ها
				نوع سازماندهی و ارتباطات فضایی خانه‌ها
				مصالح شناسی و فن‌آوری ساخت (فنداسیون، کرسی چینی، دیوارها، پوشش سقف، مدل ستون‌هاو..)
محیطی و عملکردی	کالبدی	تیپ بندی بازشوها		
		بررسی شرایط اقلیمی روستا		
		بررسی توپوگرافی روستا (شیب زمین)		
		دسترسی‌های اصلی و فرعی روستا		
		شکل معابر روستا		
		وضعیت معابر روستا		

(نگارندگان)

حال حاضر ۳ کلیسا در یک محوطه قرار دارند (خان محمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۰). قدمت کلیسای تاریخی سرکیس مقدس که به نام کلیسای سپورغان معروف است، مربوط به قرن ۱۸ میلادی هم‌زمان با دوره قاجاریه بوده و در مجموع آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. این روستا از لحاظ بافت کالبدی، دارای کالبدی جداگانه بوده و شامل دو محله بالا و محله پایین است که هسته مرکزی و بافت تاریخی آن در محله بالا قرار گرفته است.

شاخصه‌های کالبدی بافت روستای سپورغان در جهت مکان‌یابی

مسکن، نقش پراهمیت در ثبات خانواده، رشد اقتصادی و اجتماعی، ضریب ایمنی افراد و به‌ویژه ارتقای فرهنگی و آرامش روحی اعضای خانواده دارد و به‌نوبه خود در کل سیستم جامعه روستایی نیز تأثیر می‌گذارد (بوستانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۸۸). مشاهده و بررسی میدانی ساخت‌وسازهای قابل توجهی که در سراسر روستا پدید آمده و بالا بودن حجم این ساخت‌وسازها، تغییرات محسوسی را در چهره ظاهری و کیفیت سکونت روستا ایجاد کرده است. بر همین اساس، بناهای موجود در روستا از نظر زمان ساخت‌وساز و سن، به

هست که بفری شاهزاده خانم چینی هنگامی که جهت زیارت و کمک به مرمت کلیسای شهر ارومیه به ایران سفر کرده بود، به روستای سپورغان عزیمت نموده و میهمان بزرگان و اهالی روستا شده است. با عنایت به اینکه ملکه بفری در سال ۶۴۲ میلادی به ایران سفر نموده است، می‌توان به قدمت روستا و کلیسای مارگورگیس تا سال ۶۴۲ استناد نمود (همان: ۱۴). در روستای سپورغان با واحدهای تاریخی و سنتی محلی برخورد می‌کنیم که از ویژگی‌های خاصی پیروی می‌کنند که نسبت به معماری منطقه متفاوت هستند و با مصالح بومی بنا شده‌اند. معماری خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان با ظرافت خاصی از آجر، خشت، سنگ و چوب با سردرهای بسیار زیبایی که نشان از شناخت و ذوق معماران محلی از معماری بومی محله بوده و نیز با الهام از معماری سنتی ایرانی، ساخته شده است. در حال حاضر فقط ۱۰ نمونه از خانه‌های سنتی در بافت روستا به صورت پراکنده برجا مانده که ۲ نمونه از آن به صورت خانه باغ و ۸ نمونه آن به صورت خانه حیاطدار است (عباس‌زاده و بهجت، ۱۳۹۹: ۷۴). روستای سپورغان دارای ۶ کلیسا بوده که به تدریج ۳ باب به علت عدم مرمت و تعمیر، تبدیل به خرابه شده و در

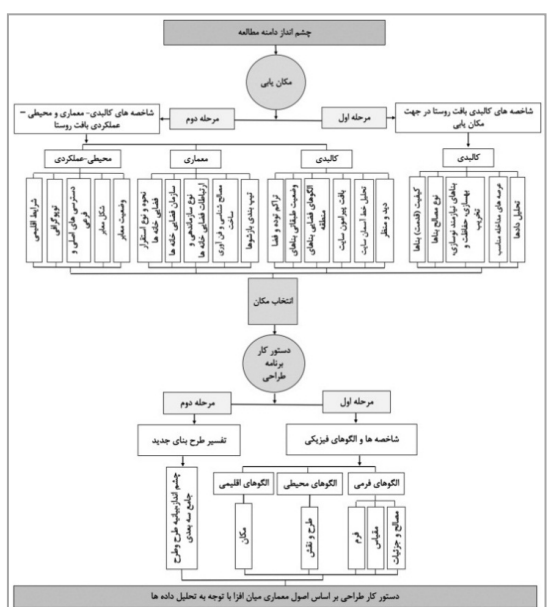
جدول ۸. تدوین مراحل دستور کار برنامه‌ریزی و طراحی بنای میان‌افزا در بافت روستای تاریخی (نگارندگان)

عنوان	شاخص		زیر معیارهای ساختار		
مرحله اول	بررسی شاخصه‌ها و الگوهای فیزیکی سایت بنای افزا برای تدوین دستور کار برنامه‌ریزی طراحی	الگوهای فرمی	سبک بنای جدید در انطباق با زمینه		
			رعایت یکپارچگی حجمی با زمینه		
			انطباق با الزامات خدمات و کاربری‌ها		
			سازماندهی مناسبات فضایی و سلسله مراتب دسترسی داخل بنا		
			سلسله مراتب دسترسی بنا با محیط خارج		
			مقیاس	تناسبات گسترده با زمینه	
				تناسبات حجمی با زمینه	
				نمایی از بنای جدید به سمت بافت تاریخی	
			مصالح و جزئیات		نوع مواد
					رنگ مواد
مقیاس مواد					
ترکیب فرم مواد					
آرایه‌های تزئینی					
طرح و نقش	الگوهای محیطی	همانگی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی بنای جدید با زمینه			
		احترام به عناصر محلی			
		مطابقت با آب و هوای منطقه			
مرحله دوم	تفسیر طرح بنای جدید در قبال توسعه پایدار روستایی	مکان	چشم‌انداز و بیانیه طراحی و طرح جامع سه بعدی		

(نگارندگان)

صحيح و يا از مصالح بادوام استفاده نشده است (مهندسين مشاور پايدار گستر پارميس، ۱۳۹۱: ۱۵۷). بر همين اساس و با توجه به مشاهدات و بررسي ميداني در روستای سپورگان، آن دسته از بناهايي که با مصالح نييمه‌بادوام ساخته شده جزو

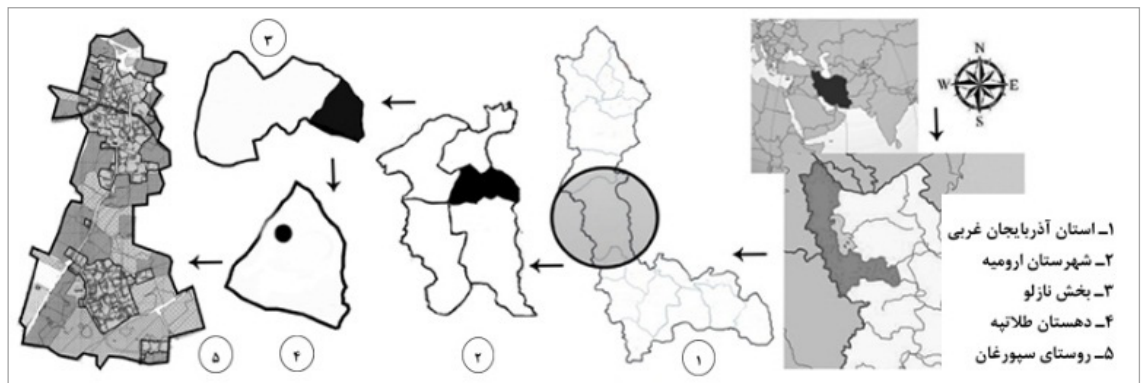
پنج دسته کلي طبقه‌بندي شده‌اند که مي‌توان به الگوهاي صحيح کيفيت اينيه روستا رسيد (جدول ۹). شاخص‌ترين تغيير در کالبد بناهاي مسکوني روستا مربوط به نوع سازه و مصالح عمده به کاررفته در بنا است؛ که با مقايسه نوع سازه اسکلت بناهاي مسکوني قديم و جديد، تفاوت آشکاري را نشان مي‌دهد. بناهاي قديمي فاقد اسکلت يکپارچه و اغلب داراي سازه ديوار باربر بودند، ولي بناهاي مسکوني جديد داراي اسکلت يکپارچه بتني يا فلزي هستند. لذا بناهاي مسکوني روستا با توجه به نوع مصالح به کاررفته در چهار گروه؛ بناهاي کم‌دوام و نييمه‌بادوام (تمام چوب، خشت و چوب، خشت و گل، بلوک سيماني)، بناهاي بادوام (اسکلت فلزي، بتون مسلح، آجر و آهن) و بناهاي واجد ارزش تاريخي و مرمتي (مصالح بوم‌آورد خشت و گل، آجر، سنگ و چوب)، مورد ارزش‌يابي و مقايسه قرار گرفته‌اند (جدول ۱۰).

بررسی بناهای مسکونی نیازمند نوسازی، بهسازی، حفاظت و تخریب

هدف از بهسازی و نوسازی در نهایت، تجدید حیات و به‌روز کردن سازمان فضایی-کالبدی بافت روستایی مطابق با نیازهای امروزی است. فضاهایی واجد شرایط بهسازی و نوسازی هستند که در ساخت‌وساز آنها از اصول معماری

تصویر ۳. نمودار مدل برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان‌افزا در روستاهای تاریخی (نگارندگان)

تصویر ۴. موقعیت جغرافیایی استان آذربایجان غربی، شهرستان ارومیه، بخش نالو، دهستان طلا تپه و روستای سپورگان (نگارندگان)

جدول ۹. طبقه‌بندي کیفیت بناهای روستای سپورگان

طبقه بندی سن بنا	تعداد واحد	درصد از مجموعه
در حال ساخت	۰	۰
۱۰ سال و کمتر	۲۲	۳۰/۱۳
بین ۱۰ تا ۳۰ سال	۳۶	۴۹/۳۱
بین ۳۰ تا ۵۰ سال	۳	۴/۱۰
بیشتر از ۵۰ سال	۸	۱۰/۹۵
تاریخی	۴	۵/۴۷
مجموع	۷۳	۱۰۰

(نگارندگان)

جدول ۱۰. طبقه‌بندي نوع مصالح به‌کاررفته در بناهای روستای سپورگان

شرح	تعداد واحد	درصد از مجموعه
کم دوام	۳۰	۴۱/۰۹
نیيمه بادوام	۷	۹/۵۸
با دوام	۲۲	۳۰/۱۳
واجد ارزش تاريخي	۳	۴/۱۰
واجد ارزش مرمتي	۱۱	۱۵/۰۶
مجموع	۷۳	۱۰۰

(نگارندگان)

الگوهای زمینه‌ای موجود در بافت روستا، مناسب‌ترین مکان برای سایت مورد نظر است (تصویر ۵).

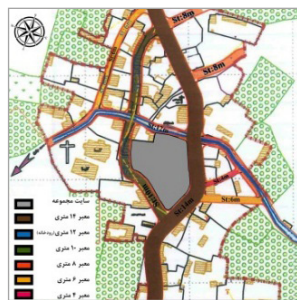
شاخصه‌های کالبدی - معماری و محیطی - عملکردی بافت روستای سپورگان

یک مجموعه معماری چه در یک زمین بایر احداث شود، چه در یک محیط ساخته‌شده، تأثیرات خود را بر محیط اطراف خواهد گذاشت. حال اگر هم‌جواری‌های آن، فضای مسکونی باشد، این مسئله برجسته‌تر می‌شود و باید تمامی اثرات سوئی که ممکن است پروژه بر همسایگی خود داشته باشد حذف شده و به‌طور کلی با استفاده از تدابیر خاص، مجموعه به‌عنوان یک همسایه خوب در فضای روستایی جانمایی شود. با توجه به قرارگیری سایت در مرکز روستا و هم‌جواری با خانه‌های تازه‌ساخت، خانه‌های تاریخی - سنتی و همچنین کلیساهای تاریخی، معماری مجموعه باید در تناسب با محیط اطراف بوده و هماهنگ با بافت روستا از ایجاد آلودگی بصری، صوتی و یا ترافیکی اجتناب کرد. برای همین منظور، روستا از نظر تراکم توده و فضایی (تصویر ۶)، وضعیت طبقات ساختمان‌های موجود (تصویر ۷)، هم‌جواری‌های موجود در اطراف سایت (تصویر ۸) و خط آسمان روستا (تصویر ۹) از چهار جهت مجموعه سایت، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

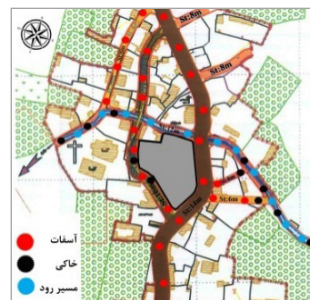
فضاهای بهسازی و بناهایی که با مصالح کم‌دوام ساخته شده‌اند، در زمره فضاهای نوسازی هستند. در بافت روستا بناهایی هم وجود دارند که واجد ارزش تاریخی و مرمتی هستند و در زمره فضاهای حفاظت و مرمت قرار می‌گیرند. همچنین، تعدادی از بناهایی که فرسوده شده‌اند را می‌توان جهت ایجاد ساخت‌وسازهای جدید و مورد نیاز توسعه روستایی تخریب کرد. این فضاها در هم آمیخته‌اند و نمی‌توان محدوده‌بندی خاصی را بر این اساس ارائه نمود؛ اما به‌طور کلی شاید بتوان گفت که فضاهای نیازمند تخریب در بافت مرکزی و هسته اولیه روستا پراکنده هستند و فضاهای نیازمند نوسازی نیز در محله پایین روستا قرار گرفته‌اند (جدول ۱۱).

عرصه‌های مداخله مناسب در جهت انتخاب مکان سایت مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری

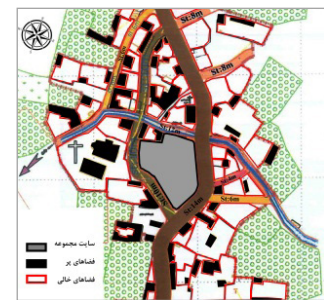
انتخاب سایت، از اصول بنیادی برای اجرا و ساخت یک مجموعه با رویکرد توسعه میان‌افزا است. در این حالت، طراح به تعریف شرایطی می‌پردازد که سایت تعیین کرده است. سایت انتخاب‌شده برای طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای سپورگان در بافت فرسوده و قابل تخریب مرکزی و نزدیک به بناهای تاریخی روستا از جمله خانه‌های تاریخی و نیز کلیساهای ثبت‌شده در فهرست آثار ملی است که با بررسی‌های انجام‌شده و با توجه به رویکرد پژوهش و بر اساس

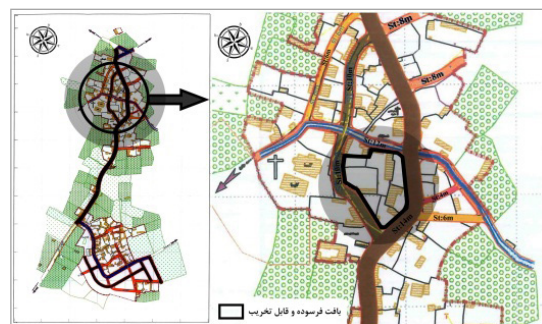
تصویر ۸. هم‌جواری‌های سایت مجموعه (نگارندگان)

تصویر ۷. وضعیت طبقاتی ساختمان‌های موجود (نگارندگان)

تصویر ۶. تراکم توده و فضا (فضاهای پر و خالی) (نگارندگان)

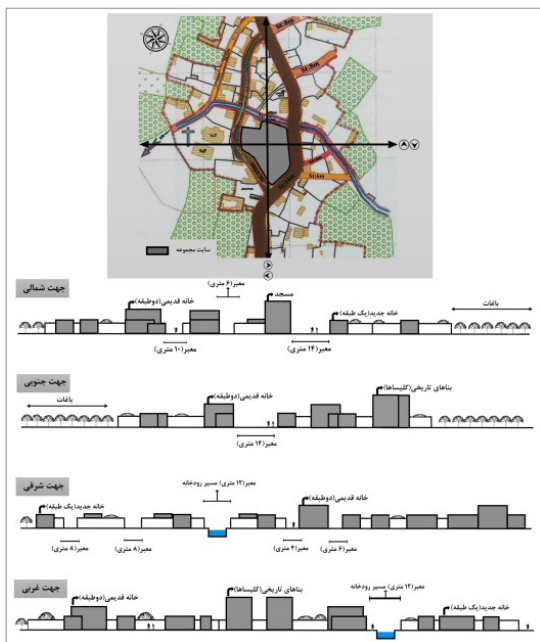

تصویر ۵. موقعیت سایت در بافت فرسوده و قابل تخریب روستای سپورگان (نگارندگان)

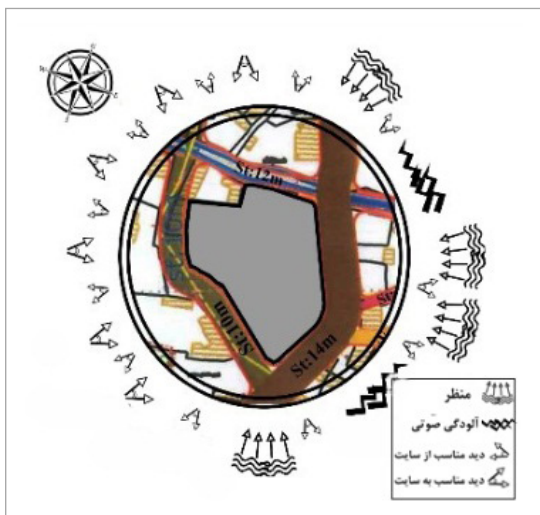
جدول ۱۱. بناهای نیازمند نوسازی، بهسازی، حفاظت و تخریب روستای سپورگان

شاخص	تعداد واحد	درصد از مجموعه
نیازمند بهسازی	۷	۷/۲۱
نیازمند نوسازی	۳۰	۳۰/۹۲
بدون نیاز به نوسازی و بهسازی	۲۲	۲۲/۶۸
قابل حفاظت و مرمت	۱۴	۱۴/۴۳
تخریبی	۲۴	۲۴/۷۴
مجموع	۹۷	۱۰۰

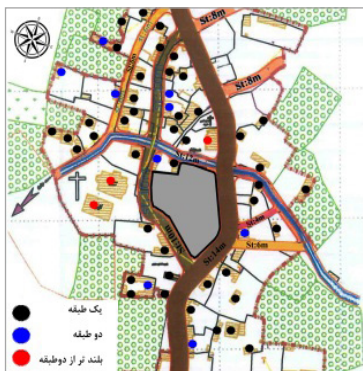
(نگارندگان)

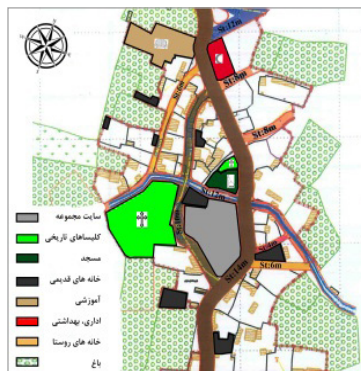
تصویر ۹. بررسی و تحلیل خط آسمان سایت مجموعه در ارتباط با روستا (نگارندگان)

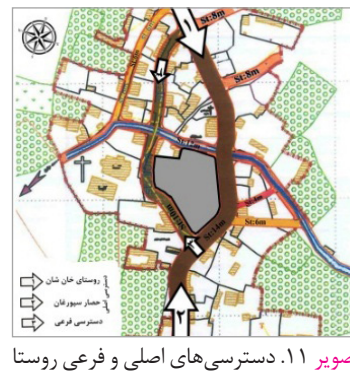
تصویر ۱۰. وضعیت دید و منظر به سایت پروژه (نگارندگان)

تصویر ۱۱. دسترسی‌های اصلی و فرعی روستا (نگارندگان)

تصویر ۱۲. شکل معابر روستا (نگارندگان)

تصویر ۱۳. وضعیت معابر روستا (نگارندگان)

دید مناسب، دسترسی و پاسخ‌گویی، سایت پروژه را افزایش می‌دهد و در جانمایی نمای اصلی و نیز فضای عرصه‌های تعریف‌شده برای سایت پروژه، مؤثر و کارگشا است. در بررسی انجام‌شده از تمامی جهات، دید مناسب به سایت و از سایت به محیط روستا وجود دارد؛ به‌طوری که بیشتر آلودگی صوتی و همچنین بصری، در سمت شرقی سایت است (تصویر ۱۰).

بررسی وضعیت محیطی - عملکردی روستا نسبت به سایت

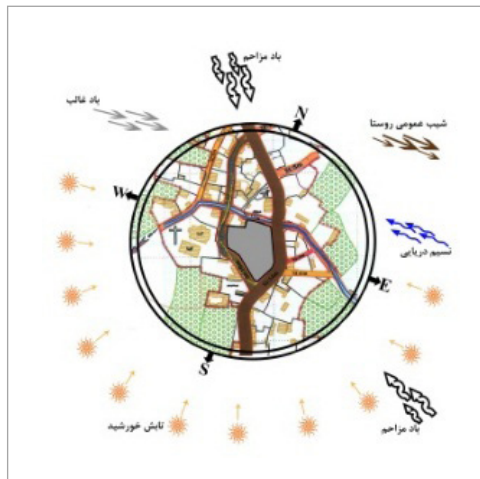
از دیگر عوامل بسیار مهم در تعیین و انتخاب برای سایت مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری بر اساس توسعه میان‌افزا، موقعیت و دسترسی به آن است. اگر ورود و خروج به محوطه سایت مجموعه به‌سهولت ممکن نباشد، قطعاً به علت عدم برنامه‌ریزی و شرایط نامناسب آن است. در بررسی دسترسی‌های اصلی و فرعی به سایت انتخاب‌شده از سمت شمال، روستای خان‌شان و از سمت جنوب، روستای حصار سیورگان بوده که هر دو به بزرگراه‌های اصلی شهر ارومیه و نوشین‌شهر منتهی می‌شوند (تصویر ۱۱). معابر بافت روستا نیز از نظر وسعت و دسترسی به سایت (تصویر ۱۲) و نیز وضعیت آنها از نظر جنس بافت مورد بررسی قرار گرفته (تصویر ۱۳) که در نتیجه، کلیه دسترسی‌ها و معابر موجود در روستا از لحاظ ترکیب و شکل، پاسخ‌گوی مناسبی برای دسترسی راحت و سریع جهت اسکان گردشگران و همچنین در صورت بروز حوادث پزشکی، آتش‌سوزی و ... هستند. شیب عمومی سایت پروژه به سمت دسترسی اصلی است و زمین آن بافت فرسوده و قابل تخریب و یکنواخت بوده و شرایط مناسبی برای اجرای پروژه پژوهش را دارد (تصویر ۱۴). همچنین، وضعیت عمرانی محیط اطراف سایت، تأسیسات و امکانات رفاهی از جمله دسترسی راحت به آب، فاضلاب، گاز و برق را نیز دارد.

یک طبقه بوده و دسترسی به طبقه اول از طریق حیاط به صورت پله است. در طبقه همکف، چهار واحد در دو سمت دالان ورودی و راهرو قرار دارند؛ واحدی برای نگهداری دام (آغل)، واحدی برای مطبخ و تنورخانه، واحدی برای انبار و واحدی برای ذخیره علوفه (زاغه) و طبقه اول دو واحد جهت سکونت و ایوان ساخته شده و سرویس‌های بهداشتی نیز در حیاط هستند. نوع مصالح آنها تقریباً شبیه به هم بوده و فقط در شکل و فرم سردرهای ورودی و تزئینات آن با هم تفاوت دارند. ابعاد و محل قرارگیری بازشوها تحت تأثیر شرایط اقلیمی، مسائل فرهنگی و امنیتی بوده که با مصالح چوبی ساخته شده‌اند. درب قسمت‌های ورودی منازل به صورت دولته و نسبتاً بلند است و سایر قسمت‌ها به جز درب اتاق‌ها، تک لنگه هستند. اندازه پنجره واحدهای سکونتی نیز به دلیل ایجاد محرمیت از سمت کوچه نسبت به سمت حیاط کوچک‌تر انتخاب شده است (جدول ۱۲).

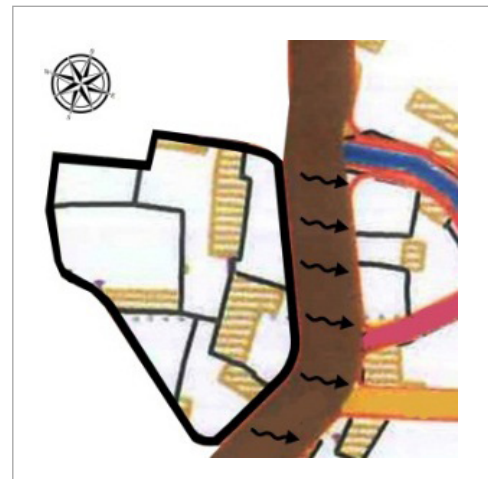
کاهش همه‌جانبه هزینه انرژی یک بنا، طراحی بنا در مقابل عوامل اقلیمی خارج بنا است. توجه به شرایط آب و هوایی و اقلیمی منطقه؛ مسیر تابش خورشید، باد، نزولات جوی و دمای حاصل از آنها در هوا در جانمایی صحیح عرصه‌های تعریف‌شده برای پروژه کمک کرده و باعث توازن آسایش فیزیکی و کالبدی انسان با فضای اطراف آن می‌شود (تصویر ۱۵).

ویژگی‌های عمومی خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان

بر اساس بررسی‌ها، مطالعات میدانی و برداشت‌های صورت گرفته، آنچه مشخص است اینکه کلیه خانه‌های تاریخی و سنتی روستا از الگوی خاص و یکسانی در ساختار کالبدی-معماری پیروی می‌کنند. نحوه استقرار خانه‌ها به صورت شرقی و غربی بوده و به صورت مستقیم به معابر دسترسی دارند و واسط بین فضای داخل و بیرون دالان سرپوشیده است که به سمت حیاط منتهی می‌شود. اکثر این واحدها

تصویر ۱۵. تحلیل اقلیمی روستای سپورغان (نگارندگان)

تصویر ۱۴. شیب عمومی سایت (نگارندگان)

جدول ۱۲. ویژگی‌های عمومی خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (نگارندگان)

<p>شیب سردرهای ورودی</p>	<p>شیب بندی نمای داخلی بناها</p>	<p>شیب بندی نمای بیرونی بناها</p>	<p>تقسیمات فضایی بناها</p>	<p>جانمایی بناها در معابر</p>
<p>نوع فوس فراتر تاق نماهای سردرها ورود</p>	<p>نسبت توده و فضای بناها</p>			
<p>فوس کمانی، فوس جناحی (کمانی)، فوس برج (تاقچه) - تیزه ای، فوس پنج و هفت ضلعی، فوس نیم تیره، فوس هلالی</p>	<p>تزئینات اجزای جداره</p>			
<p>ترسیم شیب درهای ورودی</p>	<p>نوع تزئینات آجر (رگ چین، پنکین و خون چینی)</p>			
<p>ترسیم شیب پنجره ها</p>				

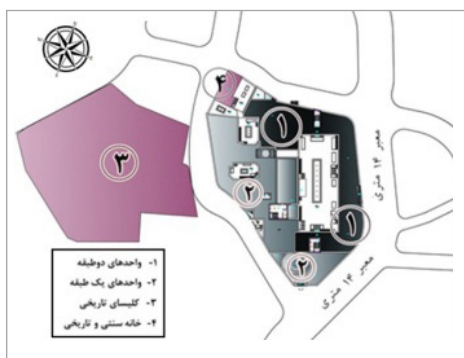
دستور کار برنامه طراحی بنای میان‌افزا در روستای سپورغان

با توجه به مطالعات انجام‌شده بر اساس رویکرد پژوهش، طراحی در بافت تاریخی و سازگاری جدید با قدیم و هم‌جواری آنها با هم، طرح بنای جدید با رعایت انضباط ابعادی و احترام به بافت و سایت موجود باید دارای ویژگی‌هایی باشد که بتواند علاوه بر تجلی خالص ذات خود، بدون هیچ‌گونه تضاد و تعارضی در ساختار کالبدی و فضایی خانه‌های تاریخی و سنتی روستا، با آنها ادغام و جذب شده و جزئی از آن پیرامون شود. بر همین اساس، موضوع صرفاً از طریق ایجاد یا ارتباط فرمی با محیط نبوده، بلکه جست‌وجویی برای ایجاد تطابق و همانندی با محیط در قالب یک پیوند احساسی از طریق معماری بیان شده است که ساختار جدید سبب ارتقای بناهای موجود با ارزش روستا شده و نسبت به نوع کاربری خود نیز باعث رونق اجتماعی و اقتصادی محلی می‌شود.

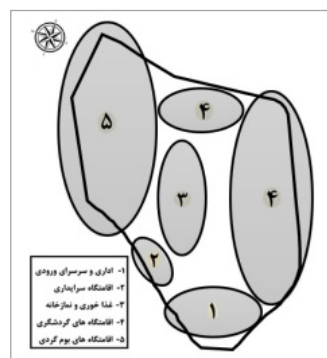
شاخصه‌ها و الگوهای فیزیکی طرح اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری

در جهت طراحی مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری به‌عنوان کاربری پیشنهادی بنای جدید، سعی شده هماهنگی

با بافت روستا ایجاد شود؛ به‌طوری که این موضوع در تمام ابعاد طرح اثرگذار بوده است. طرح معماری این مجموعه بر اساس هندسه موجود سایت و بدون هیچ تغییری در فرم زمین شکل گرفته و تمامی جانمایی‌های کالبدی و فضایی تابع آن بوده‌اند. در واقع، فرم، ساختار، نمود و کارکرد از هم جدا نبوده و در ارتباط با هم یک کل را به‌وجود آورده‌اند. در طراحی سعی شده است این ارتباط در بخش‌های مختلف مجموعه و سکانس‌بندی آنها نسبت به نوع کاربری تعریف‌شده، حفظ شود (تصویر ۱۶). ارتفاع بناهای مجموعه با حفظ حریم بافت، خط آسمان، دید و منظر طراحی شده است؛ به‌طوری که طبقات اول مجموعه در سمت شرقی سایت و در مجاورت معبر اصلی روستا قرار گرفته‌اند که ضمن حفظ حریم بنای تاریخی کلیسای موجود در سمت غربی و الحاقی به بخش خانه سنتی در سمت شمال غربی، دید و منظر پانارومائی از دشت سرسبز روستا و بافت تاریخی بدهد (تصویر ۱۷). شکل بنای جدید توانسته است با رعایت تناسبات موجود با خط آسمان روستا و دو بنای تاریخی مجاور خود، ارتباط منطقی ایجاد کند (تصویر ۱۸). مصالح تعریف‌شده برای استفاده در این مجموعه نیز تلفیقی از مصالح سنتی و نوین با رنگ‌مایه‌های متفاوت هستند که امکان تفکیک مجموعه از بافت روستا را محقق می‌کنند (جدول ۱۳).

تصویر ۱۷. سمت‌گیری واحدهای دو طبقه و یک طبقه نسبت به بناهای تاریخی (نگارندگان)

تصویر ۱۶. سکانس‌بندی بخش‌های مختلف مجموعه (نگارندگان)

تصویر ۱۸. جانمایی بنای میان‌افزا و انضباط خط آسمان مجموعه با بناهای هم‌جوار روستای سپورغان (نگارندگان)

تفسیر طرح بنای جدید مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری

که بتوان بنای جدید را در بستر آن جانمایی کرد؛ به طوری که هماهنگی قابل قبولی با بافت روستا ایجاد می‌کند و در عین حال که ساختار روستا اعم از معابر، سیما و منظر حفظ می‌شود، بر غنای بافت نیز می‌افزاید (تصویر ۱۹). این مهم تأیید بر این موضوع است که با تزریق کاربری‌های متناسب در بافت‌های تاریخی روستاها، امکان بازآفرینی بافت و توسعه آن نیز محقق می‌شود.

با مرور و مشاهده طرح پیشنهادی در بخشی از بافت تاریخی و سنتی روستای سپورگان که به دلایل متعدد دچار تخریب و فرسودگی شده، آنچه مشخص است مبین این موضوع است که کاربریست رویکرد میان‌افزا این امکان را فراهم می‌کند

جدول ۱۳. شاخصه‌ها و الگوهای فیزیکی دستور کار برنامه طراحی بنای میان‌افزا در روستای سپورگان

شاخصه‌ها	عوامل	معیارهای ساختار
الگوهای اقلیمی	مکان	جهت‌گیری فضاها به صورت متراکم، فشرده، درون‌گرا و استفاده حداکثری از نور
الگوهای محیطی	طرح و نقش	بر اساس هندسه موجود سایت و جانمایی کالبدی- فضایی مجموعه تابع فرم زمین
الگوهای فرمی	شکل و فرم	هماهنگی با سطوح و بافت موجود روستا
	مقیاس	سکناس بندی فضاها و بخش‌های مختلف مجموعه بر اساس حفظ حریم بافت، دید و منظر، خط آسمان
مصالح و جزئیات		تلفیقی از مصالح سنتی و نوین با رنگ مایه‌های متفاوت

(نگارندگان)

تصویر ۱۹. تصاویر سه‌بعدی پیشنهادی مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری روستای سپورگان (نگارندگان)

نتیجه‌گیری

نحوه مداخله در پیرامون بافت‌های تاریخی- فرسوده، از اهم بحث‌های توسعه میان‌افزا است و کاربریست طراحی معماری میان‌افزا به‌عنوان رویکردی عملی در بطن آن در جهت ایجاد فضاهای جدید اجتماعی برای تجدید حیات سکونتگاه‌های انسانی همواره مطرح بوده است که بتواند ضمن القا و بیان روح زمان حاضر، باعث تقویت ارزش‌های ذاتی آن مکان نیز شود. با توجه به مطالعات، این رویکرد به صورت کلی و عمومی برخاسته از گرایش‌های شهری بوده که می‌تواند به‌عنوان کلیدواژه طراحی در بافت‌های باارزش تاریخی روستاها نیز مورد استفاده قرار گیرد. با ورود مفهوم پایداری به مقوله حفاظت از میراث روستایی، کشف دوباره فضاهای قدیمی در بافت‌های فرسوده روستاهای تاریخی، امری ضروری است. بر همین اساس، نیاز به طراحی مدلی است که بتوان بر پایه آن رصد دقیقی بر فرآیند مداخله در بافت‌های تاریخی روستاها داشته و با ایجاد بنایی جدید با هماهنگی با بناهای اطراف، موجب تحریک توسعه در بافت نیز شد. لذا پژوهش حاضر برای رسیدن به مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی با کاربریست ابعاد گسترده‌ای از منابع، ضمن بررسی رابطه دو مفهوم زمینه‌گرایی و توسعه میان‌افزا، به انجام مطالعات عمیق در خصوص اهداف، رویکردهای طراحی بناهای میان‌افزا و همچنین به ویژگی‌های آنها در ارتباط با توسعه بافت‌های فرسوده و تاریخی روستایی پرداخته است. در تدوین این مدل بعد از تعریف و تحدید چشم‌انداز دامنه مطالعات، به بررسی وضعیت کالبدی- معماری و محیطی- عملکردی بافت روستا در جهت شناسایی عرصه‌های کانون مداخله برای مکان‌یابی مناسب بنای میان‌افزا پرداخته می‌شود. پس از دست

یافتن به آن مهم، شاخصه‌ها، الگوهای فیزیکی و زیرمعیار ساختارها، تفسیر طرح در قبال توسعه پایدار روستایی بر اساس چشم‌انداز و بیانیه آن در انطباق با سایت بنای میان‌افزا مورد بررسی قرار می‌گیرند که در نهایت پس از سنجش وضعیت و تحلیل داده‌ها، دستور کار طراحی حاصل شود. در این خصوص، مدل به جهت تدقیق، تبیین و محک در روستای سپورگان شهرستان ارومیه به آزمون گذاشته شد که نتیجه به‌کارگیری آن، امکان مطالعات و راهبردهای صحیح‌تری را در فرآیند رسیدن به بنای میان‌افزا در بافت فرسوده و قابل‌مداخله در این روستا فراهم ساخت که ضمن ایجاد فضاهای اجتماعی جدید، هم‌نشینی و تعامل بین بخش‌های موجود در بافت را نیز مهیا می‌نماید. این پژوهش به واسطه کاربست روش کمی، به نتایج کیفی دست یافته که می‌تواند علاوه بر حفظ ارزش‌های میراث معماری زمینه و هماهنگ با طبیعت آن، بر رونق اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و تأمین منابع محلی این مراکز نیز نقش اساسی داشته باشد و بستر مناسبی در راستای طراحی در سایر روستاهای باارزش را نیز فراهم کند. مداخله در بافت‌های تاریخی و سنتی روستاها به‌عنوان ذخیره‌گاه گونه‌های مختلف از میراث فرهنگی، مذاقه در ابعاد مختلف موضوع را طلب می‌نماید؛ لذا امکان مداخله‌ای که کمترین اثرات مخرب و بهترین بهره‌وری را در بر داشته باشد، مستلزم مطالعه، بررسی و ارائه شیوه‌هایی در دیگر ابعاد موضوع است. بر همین اساس، انجام مطالعاتی با هدف تعریف ضوابط و مقررات طراحی در بافت‌های تاریخی و سنتی روستاها به‌طوری که بتوان برای همه ارزش‌ها و ریزارزش‌ها و جزئیات آنها روش مداخله مناسبی را ارائه داد، از مواردی است که می‌توان برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد کرد. این مهم، بدون طراحی مدل و فرآیندی دقیق محقق نخواهد شد؛ فرآیندی که در امتداد مدل پیشنهادی این پژوهش قرار گرفته و در سطوح خردتر عمل کند.

منابع و مأخذ

- بوستانی، داریوش؛ ابتکاری، محمدحسین و محمدپور، احمد (۱۳۹۱). ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در نواحی روستایی کشور. *راهبرد اجتماعی و فرهنگی*، سال اول (۱۴)، ۱۹۵-۱۶۸.
- بهمنی، المیرا؛ گودرزی سروش، محمدمهدی و زارعی، محمدابراهیم (۱۳۹۵). بررسی شناخت عوامل زمینه‌گرا در کالبد خانه‌ها و بافت کهن سنندج با نگاهی به ویژگی‌های عمارت و کیل‌الملک. *مطالعات شهر ایرانی/اسلامی*، سال هفتم (۲۶)، ۶۹-۵۵.
- خان محمدی، بهروز (۱۳۸۸). کلیساهای خشتی ارومیه. پیمان، سال سیزدهم (۵۰)، ۱۰۶-۸۶.
- رفیعیان، مجتبی و رضوی، حامده (۱۳۸۹). ارتقای کیفیت محیط شهری با استفاده از رویکرد برنامه‌ریزی طراحی محور: (تاثیر شهر و پهنه پیرامون). *مدرس علوم انسانی - برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۱۴ (۲)، ۲۸۷-۲۶۹.
- سادات نائینی، شکوفه و سهیلی، جمال‌الدین (۱۳۹۸). استراتژی ترجیحی طراحی بناهای میان‌افزا در بافت‌های تاریخی از دیدگاه متخصصان معماری، شهرسازی و مرمت. *آرمان‌شهر*، ۱۲ (۷)، ۱۱۸-۱۱۱.
- سلطانی، مهرداد؛ منصور، سید امیر و فرزین، احمدعلی (۱۳۹۱). تطبیق نقش الگو و مفاهیم مبتنی بر تجربه در فضای معماری. *مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی باغ نظر*، سال نهم (۲۱)، ۱۴-۳.
- سهیلی، جمال‌الدین (۱۳۹۷). *مروری بر تجربیات جهانی توسعه میان‌افزا در معماری*. چاپ اول، تهران: گوهر دانش.
- شاه تیموری، یلدا و مظاہریان، حامد (۱۳۹۱). *رهنمودهای طراحی برای ساختارهای جدید در زمینه تاریخی. هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی*، ۱۷ (۴)، ۴۰-۲۹.
- شاه تیموری، یلدا؛ مظاہریان، حامد و حناچی، پیروز (۱۳۹۰). *ساختارهای جدید، واسطه پیوند میان گذشته و آینده (طراحی در مجاورت آب‌انبار سردار و حمام راه ری در شهر قزوین)*. هفت شهر، ۳ (۳۸-۳۷)، ۵۴-۳۹.
- شریفیان، احسان (۱۳۸۹). *توسعه میان‌افزا- بهره‌گیری از ظرفیت‌های درونی شهر*. منظر، ۲ (۱۰)، ۵۰-۴۷.
- صادق احمدی، مهدی؛ ابونئی، رضا و ندیمی، هادی (۱۳۹۶). *هفت مفهوم مؤثر در اسناد بین‌المللی حفاظت پس از منشور ونیز بر حفاظت از میراث روستایی*. *مرمت و معماری ایران*، سال هفتم (۱۳)، ۶۱-۴۹.
- عباس‌زاده، مظفر (۱۳۸۴). *"طرح مرمت و سامان‌دهی مجموعه بازار ارومیه خیابان امام (ره) محدوده بازار"*. پایان کارشناسی ارشد، مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی. پردیس هنرهای زیبا تهران، دانشکده معماری.

- عباس‌زاده، مظفر و بهجت، حمید (۱۳۹۹). واکاوی ساختار معماری خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان شهرستان ارومیه. مسکن و محیط روستا، سال سی و نهم (۱۷۰)، ۸۲-۶۷.
- علوی‌زاده، سیده الهام؛ اسلامی، سید غلامرضا و حبیب، فرح (۱۳۹۷). بررسی تأثیر میزان زمینه‌گرایی بناهای میان‌افزا بر تداوم حیات بافت تاریخی بازار سنتی ایران (نمونه موردی: حریم درجه دو بافت تاریخی بازار سنتی اردبیل). پژوهش‌های معماری/اسلامی، سال ششم (۱۸)، ۸۵-۶۹.
- علی‌پور، روجا و خادمی، مسعود (۱۳۹۰). تأثیرات ساختارهای میان‌افزا. منظر، ۳ (۱۴)، ۸۳-۸۰.
- عیسی‌خانی، گورگیس (۱۳۸۶). سیری در تاریخ روستای سپورغان. چاپ اول، بی‌جا. موجود در کتابخانه بنیاد ایران‌شناسی استان آذربایجان غربی.
- فرشچین، احمدرضا؛ شریفیان، احسان؛ رفیعیان، مجتبی و رضانی، راضیه (۱۳۹۶). تبیین نظری مبانی توسعه میان‌افزا و رویکردهای آن. جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، سال هفتم (۲۳)، ۱۸۲-۱۶۵.
- فیضی، محسن و اسماعیل‌دخت، مریم (۱۳۹۴). تبارشناسی تحلیلی تکنولوژی‌های نوین ساخت جهت هویت‌بخشی به بناهای معماری با رویکرد زمینه‌گرایی. مدیریت شهری، ۱۴ (۳۸)، ۱۹۵-۱۷۳.
- قادریان، مسعود (۱۳۹۶). چارچوب توسعه میان‌افزا در بافت‌های تاریخی (بررسی موردی: دستور کار طراحی سایت ایلچی‌خان در بافت تاریخی یزد). نامه معماری و شهرسازی، ۹ (۱۹)، ۱۱۱-۹۳.
- قدیری، بهرام (۱۳۸۵). ساختارهای جدید در محیط‌های تاریخی. چاپ اول، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- قره بگلو، مینو؛ بلالی اسکویی، آزیتا و اردبیلچی، ایلقار (۱۳۹۹). واکاوی مؤلفه‌های کیفی میان‌افزایی در بافت تاریخی تبریز (نمونه‌های موردی: مجموعه تجاری مشروطه و صاحب‌الامر در بازار تاریخی). جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال یازدهم (۱)، ۳۱-۱۵.
- قره بگلو، مینو؛ نژاد ابراهیمی، احد و اردبیلچی، ایلقار (۱۳۹۸). معماری میان‌افزا؛ رویکردی میان‌رشته‌ای برای طراحی در بافت تاریخی نمونه موردی: مجموعه تجاری مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز. باغ نظر، سال شانزدهم (۷۶)، ۶۸-۵۷.
- مسعود، محمد و بیگ‌زاده شهرکی، حمیدرضا (۱۳۹۳). مبانی شکل‌گیری بناهای میان‌افزا در بافت‌های تاریخی بر اساس بیانی‌ها و منشورهای بین‌المللی. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ششم (۲۲)، ۱۰۸-۸۵.
- مهندسین مشاور پایدار گستر پارمیس (۱۳۹۱). طرح هادی روستای سپورغان (طرح پژوهشی). بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان آذربایجان غربی.
- Stavreva, b. (2017). Now vs Old: Now Architecture of Purpose in Old Setting. <http://www.vtechworks.lib.vt.edu>. (Retrieved 20 September. 2018)
- Warthinton, j. (1998). Managing and Moderating change. **New buildings in historic settings**. In Warren, j.; Warthinton, j. & Taylor, S. (Eds.). New York: Architectural Press. 22-25.